

ԻՄՔԱԳՐԱԿԱՆ

ԱՆԴՐԱԴԱՐՁՈՒՄՆԵՐ

է.

Ըստ առաջ էջ եթէ նախամարդը խնդալ գիտնար, պատմութիւնը տարբեր պիտի դրուէր: Կարդալէ յետոյ « Հայրենիք » Օրաթերթի վեցերորդ խմբագրականը, « Այս ոգիով տեղ չենք հասնիր », ակնարկութիւն երուսաղէմի համազումարի՝ առիթով ըսուածներուն, կը յանդիմանէ այն եզրահանգութեան՝ թէ՛ կնիքանք կամ լանք, մեր պատմութիւնը « Հայրենիք » Օրաթերթի խմբագրիներու կողմէն միշտ իրենց՝ յատուկ հասկացողութեամբ և զգացումներով նիտի գրուի, հակառակ ժամանակի ընթացքներուն և իրողութիւններուն փաստին: Այս է մեր այսօրուան մամուլը, ազնաւացեալ Թ ձառագէմ, որ իրեն իրաւունք կու տայ իրենց պատմութիւնները ձեռագրեմ, համաձայն իր խելագարարոյ հասկացողութեան: »

« Ընդհանուր և վերապահ է Մողովուրդին թաղձանքը՝ գործակցական ոգին և միասնութեան ճիգերը՝ արմատացնելու հայութեան ազգային - եկեղեցական կեանքին մէջ, հարթութեամբ այն բոլոր տարակարծութեանց և թիւրիմացութիւններուն, որոնք 25 տարիներէ ի վեր գոյութիւն ունին: Հայ եկեղեցւոյ կեանքին մէջ »:

Այս տողերը գրողը՝ հակառակ իր լաւատեսութեան, չի հաւատար տաւ շուշտ քր ըսածին: Կ'ըսենք այսպէս՝ որովհետեւ ձանօթ ենք իր մտայնութեան և խաղցած դերերուն: Երկու անձեր կը թուի թէ կան իր մէջ, մէկը որ արեւելեան է գիշերը և միւսը որ կը քնանայ ցերեկը: Հայ հրապարակաւիթութեան նուաստացման մէջ ամենէն մեղաւոր տարրերը այս կարգի երեւեկ պարագաներ են, որոնք հեղաշարժ իրենց հմուտութեան և արժանիքներուն, միշտ պատրաստակամ են ծախելու իրենց գրիչը: »

Քննադատութիւնը հասցի հափ ածերածեշտ է: Կանրային կեանքի մէջ: Քննադատելով եկեղեցին, կուսակցութիւնները, կողկոռ կապած մտայնութիւնները, գիծը ծուռ տանող ամբարիշտները, բայց միշտ պարկեշտ՝ արդարաբնական անշահախնդիր կերպով՝ հասնելու է: Անզլիական կառավարութիւնը ժամանակին պաշտօն և ամսական կու տար ընդդիմադիր երեւոյթիսանի մը՝ որպէսզի ամէն օր՝ քննադատէր կառավարութեան գործունէութիւնը: Ըսողներ կան թէ 2000 Սթերլին կը սծանար քննադատելու համար օրուան կառավարութիւնը:

Վրացային քննադատութիւնը անտարակոյս իր բարերար արդիւնքները աւելի հանրային կեանքին մէջ, եթէ չնչլի իր դերէն կամ, աւելի ճիշդ, չգառնայ խոտելի միջոց մը՝ նպատակի արդարացման: Ի վերջոյ ազնիւ նպատակներով երթալու համար անհրաժեշտ են ազնիւ միջոցներ: Մուս քանակէն աւելի

զիժ չ'եւլեր: Լրագրային քննադատութիւնը մեր մէջ լրագրութեան իսկ ճշուն-
մին տակ և կարգ մը անձնական, գաղափարական և կուսակցական ազդու-
թու ներքև հասած է ոչ ցանկալի վիճակի մը: Հաշիւներու յարգարանքը տա-
կաւ կը վերածուի բեմի մը՝ ուր արդար և պարկեշտ խօսքին քով անվաւեր և
անպարկեշտ յարձակումներ, աւելորդ վէճեր, անուանարկութիւններ, իրենց ա-
ւերը կը գործեն կարգ մը անպատասխանատու և իրենց դատումները արժևորել
չգիտցող մեր լրագրողներէն:

Ոգիի և կրթութեան պակասը, մեր ազգային շահերու թիւր նախանձա-
ւորութիւնը, և յանուն ուղղութեան մը միայն ամէն սկզբունք և սրբութիւն
նստահարելու անխղճութիւնը, իրաւունք կու տան այս անպատասխանատու
մունեակներուն որ զրիչը, այդ աղնիւ գործիքը, վերածննդ ուրիշ բանի, ար-
ձակելու թուք, մուր և սլաք անհատներու և յաճախ անոնցմով պայմանաւոր
հաստատութիւններու դէմ, որոնք իրենց հանգամանքներով պէտք է վեր մնան
սովորական դատումներու թիրախ ծառայելէն:

Մամուլի պայքարէն, գէթ այն ձևով որ ան կը մղուի այսօր մեր ազ-
գային շահերու պաշտպան գրիչներէն, ոչինչ կը շահի մեր ժողովուրդը. անոր
մեծագոյն տոկոսը աչ քաղաքական հայեցողութեան և ոչ ալ ազգային և եկեղե-
ցական շահերու նրբին և ճշգրիտ հասկացողութիւնը ունի: Հետևաբար քաղա-
քական, ազգային-եկեղեցական, օրինական և բարոյական վերտառութիւններու
ներքև մղուած զրչապայքարը տգեղ արգասիքներ տալու սահմանուած է միայն:

Գիտնական տարի է որ մեր եկեղեցւոյ ժողին մէջ ստեղծուած կնճիռը
ձիւնագնդակի նման կը շարունակէ թաւալիլ և մեծնալ և մեր թեր և դէմ ար-
տայայտութիւնները բարերար վերջաւորութեան մը չեն յանգիր, վասնզի չենք
գիտեր թէ ինչ կ'ընենք, իրարու ըսածը հերքելէ և իրարու արգելք ըլլալէն զատ:
Չունինք տակաւին մեր «ամէն բանէ վեր»ը, հասարակաց այն հոգեզննեալ
կարգախօսը՝ որ ոսկի թելով մը աւընչէր մեր հոգիները իրարու: Այդ պիտի
ըլլար «առաջին» և մեզմէ կախում ունեցող այն միակ պայմանը, որուն իրա-
զործուած գետնին վրայ կեցած՝ պիտի կրնայինք ողջունել մեր բոլորէն բազ-
մացուած համերաշխութիւնը:

Անշուշտ թէ փափաքը համերաշխութեան և համաձայնութեան կէսն է:
«Կաթողիկոսութեան երկու Աթոռներու շնորհ բաղձանքն է որ օր առաջ փարա-
տին այդ տարակարծութիւնները և աւելի դժուար ու գործնական արտայայտու-
թիւն գտնէ Հայաստանեայց Սուրբ Եկեղեցւոյ անխախտ և անխախտելի միութիւնը
մեր Հայ ժողովուրդի կեանքին մէջ»: Այսպէս կը սիրեն բարոյախօսել Կիլիկեան
Աթոռի պաշտպանները, որոնց կը սիրէ ձայնակցիլ նաև «Հայրենիք» Օրաթերթի
Խմբագիրը, կարծելով թէ գեղեցիկ բառերով կարելի է ճշմարտութեան հաս-
նիլ: Սակայն մենք գիտենք թէ բառերը ստեղծուած են ոչ միայն ճշմարտու-
թիւնները յայտնաբերելու, այլ նաև գանոնք ծածկելու: Իսկ Կիլիկիոյ Աթոռին
յուշագիրը, որմէ գուցէ տեղեակ չէ «Հայրենիք» Օրաթերթի Խմբագիրը, ակ-
նարկելով երկու կարևոր և հիմնական կէտերուն, առաջինը՝ Հայաստանեայց
Եկեղեցւոյ մէջ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան և Կիլիկիոյ Կաթողիկոսու-
թեան հանգամանքի քննութեան աղիթով առաջարկուած բանաձևին, և երկրորդը՝

Պարսկաստանի, Յունաստանի և Հիսպանիայի Ամերիկայի թեմերու հարցին առնչութեամբ առաջարկուած սկզբունքային ընդհանուր բանաձևին՝ կը յաւելու թէ անոնք կը կարօտին յաւելեալ ֆնանսկման: Թէ այդ յաւելեալ քննարկուած թիւնը ինչ կը նշանակէ և ո՛ր կը նայի, դժուար չէ մակարերել:

Այս սողերը զոդները չեն ուզեր անդրադառնալ թէ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը ի սկզբանէ եկեղեցական կանոնական դրութեամբ կազմաւորուած և մօտ տասնեւեօթ դարերու հոլովոյթով պատմականօրէն նուիրագործուած է և համազգային ճանաչում գտած՝ իբրև գերագոյն կեդրոն և Մայր Աթոռ Հայաստանեայց Առաքելական եկեղեցոյ. իսկ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը՝ ընդհանուր դիտապետ և գլուխ եկեղեցոյ:

Այս կանոնական և պատմականօրէն նուիրագործուած և Հայ ժողովուրդի կրօնական և ազգային գիտակցութեան մէջ ամուր խորսխուած սկզբունքները հիմաքարը կը կազմեն մեր՝ եկեղեցոյ նուիրապետական կառոյցին և երաշխիքը կը հանդիսանան Հայ եկեղեցոյ մէկութեան և միութեան, և նաև հայ հաւատացեալ ժողովուրդի ազգային և եկեղեցական միութեան:

Այս հիմնական սկզբունքները հետևաբար վերաֆնելի չեն և չեն կրնար ըլլալ: Ծիծաղելի պիտի ըլլար եթէ Մայր Աթոռը կարենար մտածել թէ դարերու հոլովոյթով նուիրագործուած սկզբունքները ենթակայ կրնային ըլլալ վերաֆնութեանց: Հետևաբար այս մտայնութեամբ չի կրնար ղեկավարուել Հայաստանեայց եկեղեցին և Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը:

Եթէ Հայ եկեղեցին մէկ է և անբաժան, եթէ իր նուիրապետական կառոյցը նոյնպէս մէկ է և անբաժանելի, ուրեմն Հայ եկեղեցին կրնայ ունենալ միայն մէկ ընդհանրական Հայրապետ, մէկ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս և մէկ եկեղեցոյ գլուխ: Հայ Առաքելական եկեղեցին երկղլխանի դարձնել՝ պիտի նշանակէր զայն անգլուխ թողուլ:

Եթէ իրապէս տրամադրութիւն կայ տաքնապը վերցնելու, պէտք է վերցնել տաքնապին տուն տուող պատճառները: Որքան ատեն որ չեն հեռացուիր այդ բուն պատճառները, ի գուր են բոլոր քաղցր խօսքերը և զգացական արտայայտութիւնները: Ինչպէս կ'երեւի վերոյիշեալ մէջբերումներէն, զորս չուղեցինք չակերտել, Կիլիկիոյ Աթոռը և անկէ բխած վարչութիւնները տակաւին տրամադիր չեն ընդունելու վերոյիշեալ հիմնական սկզբունքները առանց յաւելեալ ֆնանսկման:

Երկուստեք եղած վերոգրեալ արտայայտութիւններէն յետոյ կը յանգինք այն եզրակացութեան թէ Կաթողիկոսական զոյգ Յանձնախումբերու դործունէութիւնը երկաթագիր ձախողանք մը կը շարունակէ մնալ, որքան ատեն չի յարգուիր իրաւունք ունեցողին պահանջը: Հակառակ այս իրողութեան «Հայրենիք» Օրաթերթի Խմբագիրը թեթիս սրտով կը շարունակէ բռնել, «այլամերժական ոգին էր որ հող պատրաստեց 1956 թուականէն ի վեր զոյութիւն ունեցող տարակարծութեանց և թիւրիմացութիւններուն, ու ներկայիս՝ այդ նոյն ոգին է որ իր ներկայութիւնը կը զգացնէ: Հայ եկեղեցին Միութեան տաքնապ չունի»:

Ճիշդ է մէջբերուածը, սակայն չէ ըսուած թէ ովքե՞ր են ներկայաւ

ցուցիչները այդ ալյամերժ տղիին Գասնինդ տարուան մեր Եկեղեցապաշտպան պատմութիւնը արձանագրած է այդ արարքները հանգրուան առ հանգրուան, եղերական Գոյն յափշտակութիւններէն ի վեր, որ բաժնեց մեր ժողովուրդի ողին՝ և խրատիակի պէս կը ազատեայ բաժնելու մեր Եկեղեցին։ Հետեւեալ բար խառնասութեան խարտակի քուքերը բան մը չեն փոխեր իրականութեանէն։ Յաւիտենական է մտածումը, թէ մարդիկ՝ Բրբ չլծրենան ուրիշները խաբել, կը փորձեն ինքզինքնին խաբել, ուրիշներու հաշուոյն։

Գծախտաբար, սիրելի Խմբագիր, Հայ Եկեղեցին յետ ազնապի մը առջեւ է։ Մեր Եկեղեցւոյ միութեան հարցը վերածուել է Պէնէլոպէի կտաւին։ Բոսնիինդ տարի է որ կը հիւսուի և կը քակուի, սակայն Ողբեսես տաղաւին շատ հեռու է ժամանելէ։ Հետեւեալը Մուսաղէմ գումարուած եկեղեցականներու հոյը իրաւունք ունէր անդրադառնալու այն վերջին որ բացուած է 1956էն ի վեր մեր Եկեղեցիի տարմին վրայ և մաղթելու որ վերջ գտնեն իրիկիոյ Աթոռին ռանձգութիւնները և վերահաստատուի Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցիին Միութիւնը, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան հոգեւոր հեղինակութեան ներքեւ։

Ձեռք երթար առաջ այս ամենուն Կտաւ պղտոր ու մութ Կաշիւներ Կեանքիւ, Հայ ժողովուրդին և Եկեղեցւոյ միասնականութիւնը հերձելու յետին նպատակներով։ Ատենը չէ բիւզանդական վէճերու, երբ այնքան պէտք կայ ամփոփուելու, լրջանալու և իրարու հետ իլլալու։ Անթոյլատու, անհանգուրժող մթնոլորտ մը կը սնուցանէ կրթերը, կը կաղմայուծէ բարեացակամութիւնները, կը զօրացնէ պաշտակութիւնները և կը քայքայէ միասնական և հաւաքական ողին։ Պարտինք ունենալ միշտ, մանաւանդ այս տարեւոյն, այն կարելի արամադրութիւնը, մարդկութեն և հայօրէն քննելու և լուծելու մեր խնդիրն առջև դրուած եկեղեցական և ազգային հարցերը։ Պէտք չէ որ առիթ ըլլանք մեր հաւաքական կորովը քայքայող արարքներու։ Մեր մտքի և զրչի գործաւորները պէտք է գիտնան թէ յորոյ հոգւոյ քն, շարաշար կերպով չզբոժանելու հայ մտքին զէնքը Հայուն զէմ։ Ինքնաճանաչ հասարակութիւններու համար, վէճը ժայն սկզբունքին շուրջ չէ, այլ նաև այն իրիւցներուն՝ որոնցմով կ'արտայայտուի ակզրունքը։ Ներ մթնոլորտը կը լծուի այս կարգի բարի և լուրջ արամադրութիւններով, այսինքն երբ, ողմութեանէ քառաշարդուին կողմերը, փոխադարձ հասկացողութեան զետիւր դիւրին կ'ըլլայ յարգարել։

«Հայրենիք» Օրաթերթի Խմբագիրը բարձրօրէն կը յանձնարարէ Սահմաններու հոյլին որ գահանա մաղթանքներով միայն և թողուն Եկեղեցական և ազգային հարցերու լուծումը Մեծի Տանն իրիկիոյ իրաւասու Մարմիններուն։ Մենք վերոյիշեալ տողերուն մէջ բրինք աջ մաղթանքը, որ ի զօրու չէ դժբախտաբար բթացնելու այն մախաթը որ այնքան անխճօրէն միտուցաւ և կը միտուի ամէն օր Հայ Եկեղեցւոյ երախա մէջ։

Այս տողերը կը պրտւին ցաւով։ Մինչև ե՞րբ լրջութեան և յարգանքի նուազումը պիտի շարունակէ զգացուի մեր հանրային կարծիքը զեկազարդութեան մօտ մեր արեւութիւններուն նկատմամբ, որոնց պաշտամունքով դարերէ ի վեր ապրած է և դեռ կ'ապրի մեր ժողովուրդը։ Այսօր մեր մէջ շատերը, ո-

բոնց մտքի պաշարը հաստորով մը միայն կրնայ կշռուիլ, ծանծաղամտօրէն կը խորհին թէ գիտութիւնն ու քաղաքակրթութիւնը հակառակ են կրօնքին, առանց մտածել կարենալու թէ ինչ որ սուրբ է և նուիրական, ինչ որ բանաւոր է և աստուածաբան, վսեմ զգացումներու ազդակներով կրնայ ազնուացնել մարդը: Անիկա տեսական է միշտ, ո՛չ գիտութիւնը կը մտաբանի անոր դէմ, ո՛չ ալ քաղաքակրթութիւնը կրնայ զայն ընդոտնել:

Ինչ որ Հայ Եկեղեցին ցարդ կատարած է ազգային կեանքին մէջ և վստահ ենք թէ պիտի կրնայ տակաւին կատարել՝ պահանջն է իր հոգիին: Առանց Հայ Եկեղեցւոյ ջերմ զգայնութեան, մենք հազիւ թէ Հայ ենք: Ցաւաւոր խնայող մեր օտարութիւններուն մէջ ինչ որ իմաստ և համ ունի կու գայ անկէ դարձեալ: Մեր հոգեկան և իմացական արժէքներու զուգորդութեան ասեղծիչը եղած է: Այս յղացքը որ սկսած է աղօթիլ այսօր, կը պայծառանայ միայն Հայ Եկեղեցիով, որ մեր ազգային զեղեցկագոյն արժէքներու բիւրեղացումն է, դարբնու ճնշումով և արիւնով շինուած աշխարհը՝ որ դիւրին չի փշուրիլ: Իսկ ցեղային խտրութիւններու այժմու կրկէսին մէջ՝ ինքզինքնուս հետ կարենալ մնալու միակ մտածումն ու ապաւէնը Հայ Եկեղեցին է դարձեալ, որուն կրօնական հանգամանքը առաւելութիւն մը, անցողիկ մըն է այս տեսակէտով, ոչ թէ անարձագանգ անցեալ մը, ինչպէս կը մտածեն շատեր դժբախտաբար:

Հայ Եկեղեցին ցեղին խղճատանքն է, այն արբարան՝ ուր հայ կեանքը ամենէն աւելի մարդուցեալ դէպի բարին ու կատարեալը: Գանձարանը, ուր պահուեցան ու կը պահուին մեր հոգիին ու մտքին շնորհները և մեր արիւնով գնուած արժէքները:

Թող անիծեալ ըլլան բոլոր անոնք, որոնք արհամարհանքով կը նային մեր միան Եւ ոսկորը եղող Հայ Եկեղեցիին, ան՝ որուն ճարտարապետը եղաւ Լուսաւորիչ, լուսարարը՝ Ս. Մեսրոպ, ժիր մատուցակը՝ Ս. Սահակ, աղօթող քուրմը՝ Նարեկացին և քաղցր երգիչը՝ Շնորհալին: Մարտիրոս բայց հերոսաշունչ Հայ Եկեղեցին դժուարութիւններու և աղէտներու շատ է բախած, բայց չէ խորտակուած, միշտ ունենալով բաւարար լոյս, բաշխելու՝ իրեն յառող հոգիներուն և տարածելու իր սփոփարար հովանին, որ եթէ աշխարհիկ զօրութեամբ զինուած բազուկ մը չէ եղած, սակայն հոգևոր միջիթաղութեան և զօրութեան նեցուկ է հանդիսացած մարմնապէս խոշտանգուած և գերուած իր գաւազներուն համար: Պէտք չէ արամեցնել այդ Մայրը, ըլլալու խորթ գաւազը մեր Եկեղեցիին և ժողովուրդին:

Որքան տեղին է հոս յիշել Յովբայ խօսքը, «արդ ծիծաղին զինեւ մօնկազոյնք քան զիս տիովք, զորոց զհարս նոցա ոչ համարէի լինիլ հաւասար աբոտակնաց իմոց»: Անոնք որ վաբժ չեն զրաբար ընթերցումներու, կրնան բանալ աշխարհաբար Աստուածաշունչը, հասկնալու համար այդ պարբերութեան իմաստը: Միայն թէ կ'ուզէի թելադրել որ ջիւղի բառը հասկնալին մտային տարիք: Ասով ամէն բան կը դառնար պարզ և պայծառ:

(Շարունակելի՜ 7)

Ե.